Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 20.01.25

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Skrivemaskin

En maskin som brukes til å skrive bokstaver, tall og en rekke andre tegn, vanligvis på papir. Maskinene er lagd slik at bokstaver osv. er avbildet på taster, og disse tastene trykkes ned med fingrene. Ved bruk av en såkalt skift-tast økes antallet tegn som er tilgjengelig for bruk på maskinen. Målet med skrivemaskinene var primært høy grad av leselighet (i motsetning til mange håndskrifter), men også høyt skrivetempo.

Skrivemaskinen var "originally designed for the blind" (Seltzer 2007 s. 22).

"[F]ør personlige datamaskiner ble allemannseie på 1990-tallet, hadde skrivemaskinene effektivisert store deler av verdens arbeidsliv i mer enn 100 år. De bokstavproduserende maskinene var for øvrig mer enn bare et tidsbesparende alternativ til håndskrift. De revolusjonerte bedrifters og privatpersoners kommunikasjon gjennom lesbarhet og standardisering, de kledde et hvilket som helst skriv i en profesjonell drakt, og de lanserte et tastatur som er med oss til den dag i dag." (Axel M. Hærland i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 11 i 2019 s. 66)

Andre skriveredskaper har blitt sammenlignet med skrivemaskinen på denne måten:

Pen/pencil	Typewriter
Cannot be as fast (though shorthand) Direct inscription, handmade More tangible More idiosyncratic, personal, individual More intimate, private, informal, more sensitive Better for description Picturesque, lyrical clarity Less colloquial More flowing, fluid *Pencil* More spontaneous	Potentially faster whilst still legible, closer to rapid thought Indirect inscription More detached More objective, impersonal, uniform Closer to print, more formal, colder, invites critical eye Fine for dialogue Less circumlocution, short sentences More colloquial or journalistic More percussive, discontinuous Less spontaneous

More erasable, tentative Invites change Good for initial writing	Solidifies sentences, final-looking Less changeable Good for cool editing later
Word processor	Typewriter
Slightly faster Delayed inscription Less self-conscious Less initial care, sloppier, less critical, more spontaneous Very editable, malleable, wet, softer Over-editing makes it less spontaneous May look too finished Longer, more complex sentences More writer-based Modular formulation Less substantial on screen Less sense of overall shape	Slightly slower Immediate inscription More concern about typos Words need to be more pre-considered, deliberate, less spontaneous Less editable, more spatial fixity, set Preserves erasures Retyping may encourage critical eye More rigid or formal style More reader-based Linear formulation More substantial, solid More sense of whole

(fra Chandler 1995 s. 187)

Den mekaniske armen med bokstaven treffer et blekkbånd foran arket slik at avtrykket kommer på arket. "Slo man for svakt, ble avtrykket dårlig, slo man for hardt, kunne metallarmen lage hull i papiret. […] Metallarmene kunne fort henge seg opp i hverandre hvis man skrev for fort på en skrivemaskin." (Ingrid Synnøve Torp i *A-magasinet* 16. desember 2005 s. 64)

I en lærebok ble det anbefalt å trykke lett på tastene for punktum og komma, slik at disse tegnene ikke ble slått igjennom papiret, og derfor burde man helst bruke lillefingrene på slike tegn-taster (Viollet 1997).

"Skrivemaskinen er bare et genialt skriveredskab – simpelthen fordi den ikke er andet. Nok hører skrivemaskinen en anden tid til, men det gør den ikke nødvendigvis forældet. Overvej fx, hvorfor så mange forfattere skriver i wifi-frie miljøer eller føler sig nødsagede til at anvende computerprogrammer, der i et givent tidsrum blokerer deres wifi-forbindelser? Læg dertil computerens uendelige muligheder for at fortryde, omformulere og redigere, der kan gøre det svært at træffe nødvendige beslutninger i ens skriveproces. At skrive på en computer er ikke en lineær proces, man behøver ikke skrive ord og afsnit i rækkefølge. At skrive på skrivemaskine er mere lig læsning. Det skrevne står allerede på papiret, er håndgribeligt og udøver derfor en mere insisterende magt over det afsnit, man er i gang med at skrive. En skrivemaskine er et oplagt redskab til fordybelse og til at holde én på sporet af det, man er i gang med at skrive. [...] For resten glemmer man let, at skrivemaskiner var nogle af datidens mest betydelige statussymboler ikke ulig nutidens computere og smartphones. Forfattere og funktionærer har i tidens løb sværmet for den ene eller anden producent eller model, og netop rejseskrive-maskinen har med sin kompakte mekanik været i høj statuskurs. Det svarer til

overgangen fra stationære computere til labtops og tabletter." (Emil Groth Larsen i http://netudgaven.dk/2015/01/sandhedsmaskinen-og-foedselsdagsgaven/; lesedato 12.10.16)

Hvis det ble skrevet fort på de første skrivemaskinene, haket stålpinnene seg i hverandre. QWERTY-tastaturet ble tatt i bruk (først i USA) for å redusere tempoet i skrivingen (tastaturet fikk navn etter de fem bokstavene fra øverst til venstre). Løsningen som ble funnet når det gjaldt forholdet mellom skrivetempo og sammenhaking, var altså helt betinget av teknikkens tilstand og nivå (Rötzer 1998 s. 159).

QWERTY-rekkefølgen på de første bokstavene øverst fra venstre på tastaturet slo etter hvert igjennom som standard, men engelskmennene brukte i noen år rekkefølgen DHIATENSOR midt på tastaturet. Den amerikanske oppfinneren Christopher Lantham Sholes krevde patent på QWERTY-tastaturet i 1867.

Skrivemaskinene hadde sjelden alle de bokstavene og tegnene som trengs innen et språk (f.eks. tysk ß), og skriveren måtte da finne en pragmatisk løsning på hvilket tegn som skulle brukes i stedet (f.eks. ss på tysk) (Neuhaus og Holzner 2007 s. 456).

En type skrivemaskin lagd på 1700-tallet ble brukt for å gjøre skrift leselig for blinde, fordi bokstavene som var trykket hardt inn i papiret etterpå kunne leses med fingertuppene.

På de første skrivemaskinene var det ikke mulig å se umiddelbart om man hadde skrevet feil; det ble først oppdaget når hele arket ble tatt ut og lest igjennom. En del av løsningen på dette problemet ble de "forsinkelsene" som QWERTY-systemet medførte. Noen viktige/hyppige bokstaver ble anført til svake fingre eller fjernet fra hovedrekka på tastaturet (Gräfrath 1993 s. 211).

"The first American patent for a typewriter, issued to William Austin Burt of Detroit in 1829, had characters mounted on a semicircular band of metal. Four years later Xavier Progin of Marseilles produced a typewriter that operated with typebars, as do most modern manual typewriters. As was the case with type-composing machines in the nineteenth century, the next half century was spent in development, for it was not until 1873 that the first commercially successfully typewriter was marketed. Nevertheless, typewriters of various designs attracted much attention in the world's fairs of the 1850s and 1860s. These midcentury typewriters had various styles of metal vehicles bearing type characters – bands, wheels, or sleeves. All of the designs produced accurate line registration, but all were slow, because of the time required to move a character into position before striking the impression." (Kilgour 1998 s. 125)

“Finally, in 1867, Christopher L. Sholes, usually thought of as the inventor of the “modern” typewriter, made a typebar model that worked rapidly because the operations of moving a character into position and striking the impression were combined into one movement. Remaining alignment problems were resolved by fine tuning and the problem of two adjacent or near-adjacent bars clashing together during rapid ryping was solved by changing from an alphabetical arrangement of the keys to an arrangement in which bars having often used characters were widely separated. The result was the “qwerty” keyboard, still with us, on which the international “azerty” keyboard is based. The Remington Company put the Sholes tyewriter on the market in 1873.” (Kilgour 1998 s. 125) AZERTY-varianten ble brukt blant annet i Frankrike (Viollet 1997).

“- Jeg fortsetter å gjøre forbedringer på maskinen, skrev amerikaneren Christopher Latham Sholes til kameraten Charles Edward Weller en gang mot slutten av 1860-årene. Avismannen, politikeren og oppfinneren fra den amerikanske delstaten Wisconsin er mannen som har fått æren av å ha oppfunnet den første skrive-maskinen som ble satt i kommersiell produksjon. Men det første eksemplaret av det som var en av datidens store oppfinnelser, kom aldri i produksjon. Den hadde nemlig – også etter oppfinnerens mening – altfor store mangler. En var at den bare kunne skrive med store bokstaver, noe som av enkelte ble betraktet som en fornærmelse. Det ble etter hvert løst med en “shift-knapp”. En annen utfordring for Christopher Latham Sholes var å plassere bokstavene i riktig rekkefølge. Han trodde i utgangspunktet at det bare var ett opplagt alternativ, og plasserte dem i alfabetisk rekkefølge. Men erfarte tidlig at det ikke var noen god løsning. […] - Bokstavarmene kiler seg fast i hverandre. Omtrent slik lød hans hjertesukk. Alle som har brukt en gammel og slitt manuell skrivemaskin, har opplevd dette. Hvis tasten på tastaturet og armen som skulle “trykke” den på arket, var treg, skulle du ikke skrive så veldig raskt før armene hadde kilt seg fast og det ble umulig å fortsette. Dette skjedde hyppig med Latham Sholes’ første maskin, fordi to etterfølgende bokstaver i mange ord også kommer etter hverandre i alfabetet – som “de”, “no”, “op” og “st.”. Jo tettere to etterfølgende bokstaver var på tastaturet – og dermed også i selve mekanismen – desto større var sjansen for at “bokstav-armene” hengte seg opp i hverandre. Måten å løse dette på, slik Christopher Latham Sholes så det på slutten av 1860-tallet, var å spre de mest brukte av disse nabo-bokstavene.” (Arnfinn Mauren i http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Historien-om-skrivemaskinen-og-hvorfor-tastaturet-ikke-begynner-med-ABC-7730355.html; lesedato 11.09.15)

“Det var flere tidlige forsøk på å lage skrivemaskiner. Den første produsert og solgt i flere eksemplarer var dansk. “Skrivekuglen” ble oppfunnet i 1868 av Rasmus Malling-Hansen, lærer og forstander ved Det Kongelige Døveinstitut i København. Malling-Hansens maskin hadde lite til felles med de kasseformede jernkjempene som dominerte markedet rundt 1900. Innretningen minnet mer om en overdimensjonert nålepute, med 52 taster tett fordelt over en håndstøpt kuppel av messing. Tastene ble trykket gjennom kulen, der arket lå strukket over en justerbar

sylinder. Skrivekulen gikk sin medaljevinnende seiersgang på verdenstillinger i byer som Paris og Wien, men ble bare produsert i noen få hundre eksemplarer." (Axel M. Hærland i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 11 i 2019 s. 66)

"Canadiske Martin Howard, som restaurerer og samler på skrivemaskiner bygd før 1900-tallet, sier at "skrivekuglen" markerte startskuddet for en kreativ gullalder. - Den siste delen av 1800-tallet var et "ville vesten" for skrivemaskiner, en periode med mange geniale, vakre og eksentriske design. Det var også en rekke fascinerende feilslag, sier han. Med rundt 500 patenter og 300 modeller i produksjon, brorparten av dem i USA, kom skrivemaskinene før 1900 i alle tenkelige varianter. […] - Akkurat som i dag trenger ny teknologi tid til å bli brukt og forstått, sier Howard. - I starten ble skrivemaskinen mottatt med skepsis, og mange betraktet den som en lettvint og upersonlig "snarvei" sammenlignet med å skrive brev for hånd." (Axel M. Hærland i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 11 i 2019 s. 66)

Allerede fra 1902 fantes det elektrifiserte skrivemaskiner. De het Germania og Cahill (Viollet 1997). "[S]krivemaskinen kom til efter 1870 (først kom den dansk opfundne "skrivekugle", som dog blev udkonkurreret af den amerikanske Remington-model fra 1873). Den fik sin elektriske variant, der gav et jævnt anslag, i 1925." (Kondrup 2011 s. 358) "Norges første elektriske skrivemaskin ble anskaffet av NSB [Norges Statsbaner] i 1937" (Ingrid S. Torp i *A-magasinet* 16. desember 2005 s. 64).

Bare i 1954 produserte Remington 15 millioner skrivemaskiner (Viollet 1997).

"Samuel Clemens – Mark Twain – was undoubtedly the first author to purchase a typewriter. In early December 1874 he acquired a Remington Type Writer and on December 9 typed a letter to his elder brother, Orion, and a second to his close friend and publisher William Dean Howells, editor of the *Atlantic Monthly*. In the first he recounted the typewriter's benefits: "The machine has several virtues. I believe that it will print faster than I can write. One may lean back in his chair and work it. It piles an awful stack of words on one page. It dont muss things or scatter ink blots around. Of course it saves paper." On December 11, Howells replied to the letter he had received with "When you get tired of the machine, lend it to me," to which Clemens responded, on December 15, "I guess I shall have to afflict you with the machine before long: it is most too tearing on the mind." " (Kilgour 1998 s. 125)

"Med *Life on the Mississippi* kunne han [Mark Twain] stolt levere sitt forlag verdens første maskinskrevne bokmanus, og så ruinerte han seg på en typografimaskin som var en Hjalmar Ekdal verdig. Mark Twain levde seg inn i de samme høytflyvende oppfinnerfantasiene som Ibsen gjør slik narr av, med de verste resultater." (*Morgenbladet* 18.–24. mars 2011 s. 41)

“By the end of the century two important improvements in typewriters had been introduced. In 1878 the Remington 2 came onto the market with a shift-key mechanism that had uppercase and lowercase type characters on the same typebar, and in 1895 Underwood introduced its No. 1 with visible typing. With these improvements the nineteenth-century typewriter was, as one historian has described it, “the most complex mechanism produced by American industry.” Successful portable typewriters began appearing in 1909 and their popularity increased throughout the century. The first successful electric typewriters began to appear in the 1920s. They possessed many advantages over manual typewriters, including less operator fatigue, resulting largely from lighter touch, and better legibility, greater speed, and more uniform copy. Sales greatly increased after the First World War, to the extent that by 1940 publishers expected to receive typed versions of manuscripts.” (Kilgour 1998 s. 126)

Den første enkelt bærbare skrivemaskinen var Corona fra 1912 (Viollet 1997).

“Remington 2 ble introdusert i 1878 og ble en umiddelbar favoritt blant kontorister og bedrifter. Den var både praktisk, velbygd og enkel i bruk. Men den kanskje største innovasjonen var shift-knappen, som ga hver typearm dobbelt funksjon. […] - Remington 2 fikk samme betydning for skrivemaskinutviklingen som Ford Model T fikk for biler, forteller [Martin] Howard. - Så popular var den at en ny ble ferdigstilt hvert minutt på fabrikken i New York. Remington 2 var på alle måter en bedre maskin enn forgjengeren. Den var både rimeligere, raskere, enklere å rengjøre, bedre bygget og mer pålitelig. Kanskje viktigst av alt var shift-knappen, som ga hver tast både liten og stor bokstav. Selskapets slagord – “å spare tid er å forlenge livet” – falt spesielt i god jord hos bedrifter, som ble lovet en vesentlig økning i skrivehastighet. - At en maskin lot deg tredoble produktiviteten, var enormt, sier Howard. Remington 2 var mekanisk overlegen sammenlignet med Sholes and Glidden, men den led likevel av det samme problemet som forgjengeren: Man kunne fremdeles ikke se hva man skrev. - Det fantes et par maskiner som tilrettela for dette før 1900, sier Howard, men ingen av dem var designet godt nok til å slå igjennom. Løsningen på dette problemet skulle bli nøkkelen til dominans på det globale markedet. […] Den fremtidige standarden ble først satt i 1896, da Underwood (selskapet som tidligere leverte karbonpapir og fargebånd til konkurrenten Remington) kom på banen med den første av sine fem ikoniske modeller. - Underwood nr. 1 står til denne dag igjen som en av de viktigste skrivemaskinene som er laget, sier Martin Howard. Maskinen ble designet av den tyske ingeniøren Franz Wagner og ble en umiddelbar suksess takket være sin brukervennlighet, solide konstruksjon, shift-knapp og forovervendte typearmer.” (Axel M. Hærland i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 11 i 2019 s. 67)

“Før 1920 var Underwood nr. 5 solgt i flere eksemplarer enn alle andre skrivemaskiner lansert siden Malling-Hansens skrivekule til sammen. […] Først og fremst kunne man se teksten mens man jobbet, noe som ga et stort fortrinn. For det andre var trykket jevnt fordelt på alle tastene. Det gjorde skrivingen mindre

belastende og mye raskere. Maskinene var også bygget for å tåle mye og daglig bruk, noe de gjorde i mange tiår […] I mer enn 40 år fortsatte produksjonen av Underwoods modeller. Før Amerika kom med i annen verdenskrig i 1941, hadde rundt 5 millioner eksemplarer forlatt fabrikken i New York." (Axel M. Hærland i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 11 i 2019 s. 68)

"In 1891, George C. Blickensderfer (1850-1917) invented a small portable writing machine that featured the ability to change type styles at will. This unique design formed the basis of a typewriter manufacturing business that lasted almost thirty years. Models 1, 2, & 3 apparently were made in very limited numbers because none have been found to date. The Model No. 5, introduced in 1893 at the Columbian Exposition, was manufactured for many years and sold primarily to price conscious buyers. […] production of the Blickensderfer 5 did not get seriously underway until 1895/96. In 1896 the machine apparently broke through and production increased sharply. […] The Blick was in fact one of the first truly portable typewriters with a full keyboard. (This was the DHIATENSOR keyboard. The machine was available with a QWERTY keyboard also, but only on request.) The Blick 5 appeared in a number of disguises. In 1906 Blickensderfer introduced the Blickensderfer 6, which was in fact a Blick 5 with an aluminium frame. The aluminium version also appeared as the Blick featherweight and as a regular Blickensderfer 5." (http://www.typewritermuseum.org/collection/index.php3; lesedato 07.10.15)

"Skrivemaskinskoler ble etter hvert en sterk pådriver for den nye teknologien. […] Den første – startet av The World Young Women's Christian Association (YWCA) – tok inn åtte elever i New York i 1881. Bare fem år senere hadde nesten alle amerikanske bedrifter minst én skrivemaskinoperatør ansatt. Her hjemme ble maskinskriving obligatorisk fag på alle handelsskoler fra 1920-årene og utover. Rask og feilfri håndtering av maskinen måtte til for å bestå eksamen, og hurtighet endte opp som et eget punkt på vitnemålet." (Axel M. Hærland i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 11 i 2019 s. 68)

Da den tyske filosofen Friedrich Nietzsche "started to compose on the typewriter rather than by hand due to poor eyesight, it changed the way he wrote philosophy. His prose changed from arguments to aphorisms, thoughts to puns, and rhetoric to telegram style. If we significantly change how we write, it significantly changes what we write." (Nicholas Carr gjengitt fra http://luvah.org/pdf/four/ebooks-deep-reading-and-cultural-lag.pdf; lesedato 14.04.15)

I 1882 fikk Nietzsche "en skrivemaskin i gave fra søsteren sin, etter at han allerede året før hadde lekt med tanken på å anskaffe seg et slikt apparat. Denne hendelsen varsler starten på en av de mest fornøyelige periodene i livet til filosofen, som akkurat da holder på å skrive *Den glade vitenskap* – en kort vår fylt med livlig hamring på tastene, helt til hans [skrivemaskin] Malling Hansen i slutten av mars utånder for godt. Det danskproduserte apparatet var utviklet først og fremst for

blinde skribenter. Den øyesyke, nærsynte Nietzsche nyter den nye teknikkens praktiske fortrinn – selv om maskinen er langsommere enn hånden – og oppdager i forbifarten i tillegg et par nye som angår forfattergjerningen og tankens uttrykk. Maskinen befrir mennesket. [...] Stilt under tvangen til den nye teknikkens omstendelighet, skjørhet og langsomhet, pirret av det umiddelbart oppnådde, "moderne" trykkbildet (i versaler uten serifer), skriver Nietzsche annerledes enn både før og etter – enda knappere, mer aforistisk-uimotsigelig, men samtidig mer løssluppent, lekent og frekt. [...] Maskinen Nietzsche skrev på i februar 1882 var en Malling Hansen "Skrivekule". Konstruktøren Rasmus Malling-Hansen var avdelingsforstander på Det Kongelige Døvstuminstitutt i København. Skrivekulen fra 1867 var den første skrivemaskin som ble serieprodusert." (*Morgenbladet* 24.–30. januar 2003)

"Skrivemaskinen fikk æren for at kvinner kom mer med i arbeidslivet. I Storbritannia var det rundt 1900 over 160.000 kvinnelige sekretærer. Femti år tidligere var det 2000. Mennene ville skrive for hånd." (Arnfinn Mauren i http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Historien-om-skrivemaskinen-og-hvorfor-tastaturet-ikke-begynner-med-ABC-7730355.html; lesedato 11.09.15) Skrivemaskinen har blitt kalt "bokstavpiano", og noen gamle skrivemaskiner etterlignet et piano ved at tastene var svarte og hvite. De første kvinnene som ble profesjonelle skrivemaskin-skrivere, var også svært gode pianister (Viollet 1997).

Kvinnelige sekretærer som hadde bruk av skrivemaskinen som sitt viktigste arbeid (og de sekretærene som brukte stenografi i arbeidet), ble oppfattet som langt mindre betydningsfulle enn de som gjorde den "noble" dikteringen og dermed "skapte" teksten (Viollet 1997). Den franske litteraturforskeren Roland Barthes sammenlignet kvinnene ved skrivemaskinene med antikkens slaver. Sekretærene i kontorene var dårlig betalt (og unge kvinner sluttet vanligvis i jobben når de giftet seg).

"Essentially all typewriters until 1960, both manual and electric, were typebar mechanisms with one font only. In 1960 IBM introduced its Selectric typewriter, which had an interchangeable, spherical typeface carrier that enabled a choice of fonts. Another improvement was that the type ball moved across the paper from left to right, so that the platen carrying the paper no longer had to move from right to left and be returned manually by the typist. The last of the IBM introductions, the Magnetic Tape/Selectric, came in 1964; some look upon this machine as the first of the modern word processors." (Kilgour 1998 s. 126)

"Det neste – og siste – store skiftet var omfavnelsen av elektriske skrivemaskiner tidlig på 60-tallet. Primitive modeller hadde allerede vært på markedet i 30 år, men nådde ikke ut i stor skala før IBM lanserte Selectric-serien i 1961. Elektrisk drivkraft gjorde skrivingen raskere og mer presis, men innovasjonen som førte til gjennombruddet – og til hele 13 millioner solgte enheter frem til 1985 – fikk plass i én hånd. […] Med Selectric-serien introduserte IBM sitt banebrytende kuleelement,

der bokstavene var støpt tett i tett over en golfball-lignende mekanisme. Denne roterte lynraskt på plass for hvert anslag, og eliminerte dermed problemene med typearmene som hektet seg fast i hverandre mens man skrev. Elementet kunne også enkelt byttes ut, slik at man kunne ha flere ulike skrifttyper på én og samme maskin […] Andre aktører kastet seg rundt i et forsøk på å etterligne IBMs Selectric-suksess, og i de neste 30 årene dominerte elektriske skrivemaskiner, helt til personlige datamaskiner og digital tekstbehandling sakte, men sikkert tok kvelertak på markedet. Den en gang så revolusjonerende og folkekjære skrivemaskinen var død." (Axel M. Hærland i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 11 i 2019 s. 68-69)

"Skrivemaskindamer er lett utsatt for yrkesnevrose i hendene og armene. Bevegelsen man må gjøre når maskinvognen skal tilbake med skifting til ny linje, er ikke minst anstrengende i det lange løp. I England er det nå konstruert en skrivemaskin med en anordning som gjør det mulig å foreta "vogn-tilbake" og linjeskift med fotpedaler." (fra avisa *Demokraten* 12. september 1955; sitert fra *Demokraten* 12. september 2015 s. 50)

Den østerrikske forfatteren Alfred Polgar hevder i teksten "Skrivemaskinen" (1922) at den er en spesiell maskin ved både å produsere fysisk og åndelig arbeid, og at den fratar forfatteren ca. 50 prosent av slitet, blant annet ved å gi skrivingen en rytme som får hjernen til å svinge med, i motsetning til pennens skraping mot papiret (gjengitt fra https://digi20.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb00043031_00001.html; lesedato 14.01.21). Den tyske filosofen Martin Heidegger så derimot på skrivemaskinen som et redskap som bidro til fremmedgjøring, ved å erstatte håndens mer naturlige bevegelse ved håndskrift med blyant eller penn. Mekaniske trykk erstatter dynamisk flyt av hånden (Martin Stingelin i https://www.cicero.de/kultur/gut-gekratzt-feder/44994; lesedato 27.10.20).

I Frankrike tvang forlagsfolk på 1920-tallet fram at forfattere måtte levere sine manus skrevet med skrivemaskin. Grunnen var både økonomisk og for å få en bedre lesbarhet i det forfatterne leverte (Viollet 1997).

I Sigurd Evensmos roman *Flaggermusene* (1949) er hovedpersonen journalist, og om en situasjon der han skriver feil (artikkelen skal begynne med et vers), heter det: "Han slo verset ned og slo feil i den dirrende iveren, x'et og slo om igjen og så på ordene." (i kapitlet "Det synger i skrivemaskinen") Det var vanlig å sette XXXX over ord som ble feilskrevet.

Den sveitsiske psykiateren Eugen Bleuler brukte skrivemaskin til å skrive ned det han husket fra drømmer, og mente dette fungerte som en slags test, fordi de tallrike skrivefeilene kunne avsløre skjult motstand mot noe, ubevisste ønsker, mindreverdighetskompleks og lignende. Denne framgangsmåten beskrev han i et brev til Sigmund Freud i 1905 (Martin Stingelin i https://www.cicero.de/kultur/gut-gekratzt-feder/44994; lesedato 27.10.20).

“Have you ever wondered how someone becomes the fastest typist in the world? Some consider the keyboard and knowing where each letter is as the key to helping them type quickly. Others worry about knowing how to spell the words they’re typing. Still others say finger placement is the most important factor. Some of these world record typists can type more than 150 words per minute (wpm). This is lightning fast considering that the average typing speeds are between 50 and 70wpm, and even slower if you hunt for the keys, which means you probably type closer to 30wpm. […] In the 1920s and ‘30s, Birdie Reeve Kay could type between 200 and 300 words per minute on her manual typewriter, according to the Chicago Tribune. The Washington Post named her the world’s fastest typist in an article from 1928. Her typing abilities and knowledge of words made her a Vaudeville star. […] The Guinness Book of World Records’ fastest typist currently on record is Barbara Blackburn. She earned her place by typing 150wpm for 50 minutes. Barbara Blackburn’s typing success came from using a Dvorak Simplified Keyboard (DSK) instead of a standard QWERTY keyboard layout. When she types on a DSK, she can type even faster, at 170wpm.” (http://typing-games-for-kids-review.toptenreviews.com/world-record-typists.html; lesedato 25.09.15)

“ “Vi opplever for tiden en stor etterspørsel”, sa nylig Rolf Bonnen til den tyske avisen Frankfurter Allgemeine. Han er en av flere skrivemaskinprodusenter som ser lyse tider. Forklaringen finnes i tre bokstaver: NSA. Frykten for USAs National Security Agency (NSA) har ledet mange til den lavteknologiske løsningen. Man kaller det Edward Snowden-effekten: For over ett år siden varslet den tidligere CIA-ansatte om massiv amerikansk nettspionasje av verdens borgere. Blant nye skrivemaskinkunder finner man også Tysklands regjering. Det sies at tyskere er særlig sensitive for overvåking på grunn av landets nazi- og stasihistorie.” (*Morgenbladet* 1.–7. august 2014 s. 23)

“Wikileaks og Edward Snowdens avsløringer har fått etterretningsbransjen til å se seg om etter sikrere løsninger. Det finner man i fortiden. Skrivemaskiner fra den kalde krigens dager skal ha fått sin renessanse i visse miljøer, melder The Telegraph, og teknologien har berømte tilhengere. Tom Hanks skriver i en kjærlighetserklæring til skrivemaskinen i New York Times at “den fysiske gleden du får ved å skrive på gamlemåten, er makeløs, målt mot hva du får med en vanlig PC”.” (*A-magasinet* 30. januar 2015 s. 41)

“Ernest Hemingway var blant dem som reiste med bok-koffert fra Louis Vuitton, med plass til både minibibliotek og skrivemaskin.” (*A-magasinet* 22. januar 2016 s. 19)

Den amerikanske forfatteren Ray Bradbury skrev sin første roman, *Fahrenheit 451* (1953), “på en skrivemaskin han leide på timebasis.” (*Morgenbladet* 16.–22. januar 2015 s. 41)

Amerikaneren Jack Kerouac skrev romanen *On the Road* (1957) på skrivemaskin med et sammenhengende papir, dvs. en lang rull med papir. Slik unngikk han den ufrivillige pausen med å skifte ark til maskinen (Viollet 1997).

En fransk forsker hevder at det er sjelden forfattere bruker ti fingre når de skriver med skrivemaskin (Viollet 1997).

"To pekefingrer på skrivemaskinen, sånn har Margit Sandemo holdt på i 176 bøker. Tre ganger har hun vært på datakurs. Og hver gang har læreren ristet på hodet og sagt "Gå hjem og fortsett på skrivemaskinen din, du Margit." " (*Dagbladets Magasinet* 23. mai 2015 s. 39)

Belgiske François Weyergans skrev med én finger, og brukte en annen finger til mellomtasten og andre taster som ikke er bokstaver, men hevdet at han likevel skrev svært raskt. Franske Françoise Sagan skrev med tre fingre på hver hånd (Viollet 1997). Den tysk-sveitsiske forfatteren Carl Zuckmayer skrev om nettene, og har fortalt at det hendte at fingrene hans ble blodige.

Både den irske forfatteren James Joyce og den østerrikske forfatteren Ingeborg Bachmann skapte nye ord (neologismer) og fiktive personnavn i tekstene sine ved å taste feil (Viollet 1997).

Den franske forfatteren Serge Doubrovsky hevdet at feilene han gjorde mens han tastet, ga han små pauser til å reflektere over teksten, og at han derfor var fornøyd med å være dårlig til å skrive på skrivemaskin (Viollet 1997).

Den franske forfatteren (og Nobelpris-vinneren) Jean-Marie Gustave Le Clézio har fortalt om sin skriving: "Siden jeg aldri har klart å skrive effektivt på maskin, må jeg gjøre det, fra side til side, med to fingre. Dermed endte det med, på grunn av latskap, at jeg utelot ord eller adjektiv her og der. Det var slik jeg forbedret min stil, uten å ville det." (sitert fra Viollet 1997)

Forfatteren Franz Kafka syntes det upersonlige, standardiserte og "effektive" ved maskinskrevet tekst gjorde han i stand til å lese egne manus med et mer kritisk blikk enn han ellers ville gjort (Viollet 1997).

Forfatteren Runar Mykletun sa i et intervju: "Det finst nokre konkrete og enkle grunnar til at eg skriv på skrivemaskin. For det første liker eg skrivemaskinar, og tykkjer dei er flotte å sjå på. For det andre minskar sjansen for å bli distrahert når du skriv på skrivemaskin. Skriving krev tung og langvarig konsentrasjon, og det har eg jobba mykje med å utvikla. […] teksten veks fram som ein fysisk realitet. […] Dette ser du når du skriv for hand eller på skrivemaskin, og er noko anna og meir konkret enn ei fil i ein datamaskin." (*Stavanger Aftenblad* 27. august 2015 s. 38)

Den amerikanske forfatteren Don DeLillo fortalte i et intevju at han når han skriver, sitter "ved skrivebordet, bøyd over min gamle Olympia skrivemaskin, slik jeg alltid har gjort. […] Jeg tenker at jeg ikke ville føle det samme om jeg skrev på en datamaskin. Papiret selv, fingrene som slår på tastene, hammerne som treffer papiret, den lille lyden; det er nesten en metafysisk aktivitet for meg. Jeg har hatt den samme skrivemaskinen siden 1975. Jeg kjøpte den brukt, og har ikke trengt å reparere den før for en måned siden. Og selv da syntes jeg ikke egentlig den trengte store reparasjonen. Så jeg kan ikke tenke meg forfatterskapet uten den skrivemaskinen." (*Morgenbladet* 2.–8. desember 2016 s. 48)

"I en verden der stadig flere klikker, tvitrer og chatter av gårde på mobiltelefon og nettbrett, er det nå blitt trendy å bruke den gammeldagse metoden: Skrivemaskinen. Skuespillere, skribenter og filmskapere leder an. Hver uke setter filmregissøren Christopher Lockett av tid til å jobbe i parken. Han behøver hverken wifi eller datamaskin, for han har noe som er like bra: En gammel skrivemaskin fra 50-tallet. sier det er et viktig rituale for ham å koble av fullstendig – og å være alene med et hvitt papir. […] Stadig oftere er det unge mennesker som kommer til bruktbutikker for å få seg skrivemaskin. En reparatør i Los Angeles som spesialiserer seg på skrivemaskiner, forteller Reuters at det nå er et halvt års ventetid. Siden det nesten ikke produseres skrivemaskiner lenger, øker dessuten verdiene av skrivemasker som fremdeles er i god stand. Hvis skrivemaskinen i tillegg har tilknytning til en berømt person øker verdien betraktelig, og de mest sjeldne eksemplarene blir noen ganger solgt for millionbeløp." (http://www.abcnyheter.no/videoer/2013/06/15/175463/skrivemaskinen-kommer-tilbake; lesedato 19.10.15)

"Today, at Goldeneye, Ian Fleming's cottage in Jamaica, viewers can stand a foot away from the gold-plated typewriter upon which Fleming typed many of his James Bond spy novels. In Louisville, Kentucky, admirers can see the typewriter from Thomas Merton's hermitage upon which he typed countless letters to folks like Martin Luther King, Jr. and the Dalai Lama, and typed many of his books on religion, social rights, and peace. Seeing such objects up close and imagining the tick-tick-tack of fingers working the keys evokes a kind of intimacy, an unbroken chain of writers, connecting ourselves to that great and illustrious tradition. Will museums in the future display thumbdrives, laptops, and iPads?" (John Smelcer i https://northamericanreview.org/future-literary-archives-digital-age-john-smelcer; lesedato 20.11.17)

Den amerikanske forfatteren Erle Stanley Gardner har skrevet om sin skrivemaskin: "My typewriter didn't have rubber keys. The technique that I had was a two-fingered technique which caused the pounding on the hard typewriter keys to pull the flesh at the ends of my fingers away from the fingernails. I got to spattering blood on the typewriter keys, so I covered the ends of my business fingers with adhesive tape and kept right on hammering away." (sitert fra Fugate og Fugate 1980 s. 45) Han skrev mange korte fortellinger. "Woodpulp writers were paid by the word – from one to five cents, depending upon the magazine and the writer's

ability to attract readers. Gardner quickly learned the advantage of a novelette over a short story: The writer could get three times as much for thinking up one idea. At one point, Gardner had a word counter on his typewriter, a device which registered every time he depressed the space bar. All selling writers learned to stretch their stories. They extended action scenes to the absolute limit of reader endurance. An adept penny-a-word writer could string out a "walk-down," the Western's traditional climactic showdown between the hero and the badman, to $50 and still keep readers on the edges of their chairs. One observant editor noted that even though Gardner's characters might have lightning draws and reputations for deadly accuracy, inevitably they missed with the first five shots, barely managing to plug the dastardly scoundrel with the last round in the six-shooter. Gardner was frank in his response: "At three cents a word, every time I say '*bang*' in the story I get three cents," he wrote back. "If you think I'm going to have a gunbattle over while my hero has got fifteen cents' worth of unexploded ammunition in the cylinder of his gun, you're nuts." " (Fugate og Fugate 1980 s. 51-52)

"On July 25, 1925, Gardner noted in a letter to an editor, "I'm using one of the new electrical typewriters and haven't got used to it yet." It was a Woodstock. Later he would attribute his ability to keep up with a massive self-imposed production schedule to the electric typewriter. Over the years, Gardner's collection of typewriters and dictating machines provides an overview of the state of the art." (Fugate og Fugate 1980 s. 106-107)

Den amerikanske forfatteren Paul Auster ga i 2002 sammen med maleren Sam Messer ut boka *The Story of My Typewriter*. Auster "purchased his Olympia in the 1970s and has had to do little repair on the machine except replace the ribbon. Regarding these ribbons, Auster tells the reader in the late 90s he stockpiled a supply of 50 ribbons because he was "sensing that the end was near", due to the prevalence of the computer. What makes this text unique is its illustrations. They are photo of oil paintings, all of the Olympia typewriter, sometimes with the author. […] The paintings shown in the book depict the typewriter in several different colors and style, which seem to depict different moods. Clearly to Messer this is an object that is ever changing and malleable, however, Auster writes, "Everything breaks, everything wears out, everything loses its purpose in the end, but the typewriter is still with me. It is the only object I own today that I owned twenty-six years ago. In another few months, it will have been with me for exactly half my life". […] the text for the book was composed on the Olympia, as it should have been." (http://typethis.pbworks.com/w/page/22569405/; lesedato 27.10.20)

Den amerikanske skuespilleren Tom Hanks "has a thing for typewriters. He's been collecting them – "for no particular reason," he says – since 1978. A few months ago he released a writing app called the Hanx Writer, which mimics the sounds and motions of an old-school typewriter on an iPad. Last summer he wrote an essay for The New York Times about his favorite models, riffing on the relative merits of a Hermes 2000, a 1930s Remington or a mid-century Royal. Now Mr. Hanks is

writing an entire book inspired by the subject. He just sold a book of short stories loosely connected to photographs of the typewriters in his personal collection to the publisher Alfred A. Knopf. "The stories are not about the typewriters themselves, but rather the stories are something that might have been written on one of them," Mr. Hanks said in a statement released by Knopf on Monday." (http://artsbeat.blogs.nytimes.com/2014/11/03/typewriter-casting-a-book-of-short-stories-from-tom-hanks/?_r=0; lesedato 08.06.15)

Hanks skrev: "Short of chiseled words in stone, few handmade items last longer than a typed letter, for the ink is physically stamped into the very fibers of the paper, not layered onto the surface as with a laser-printed document or the status-setting IBM Selectric – the machine that made the manual typewriter obsolete. Hit the letter Y on an East German Erika typewriter – careful now, it's where the Z key is on an English language keyboard because German uses the Z more often – and a hammer strikes an ink-stained ribbon, pressing the dye into the paper where it will be visible for perpetuity unless you paint it over or burn the page. No one throws away typewritten letters, because they are pieces of graphic art with a singularity equal to your fingerprints, for no two manual typewriters print precisely the same. E-mails disappear from all but the servers of Google and the N.S.A. No one on the planet has yet to save an Evite. But pull out a 1960s Brother De Luxe 895, roll in a sheet of paper and peck out, "That party was a rocker! Thanks for keeping us dancin' till quarter to three," and 300 years from now that thank-you note may exist in the collection of an aficionado who treasures it the same as a bill of sale from 1776 for one dozen well-made casks from Ye Olde Ale Shoppe. The machine, too, may last as long as the rocks of Stonehenge. Typewriters are dense things made of steel and were engineered to take a beating, which they do." (Tom Hanks i http://www.nytimes.com/2013/08/04/opinion/sunday/i-am-tom-i-like-to-type-hear-that.html; lesedato 10.06.15)

"The smallest keyboard ever produced. The typewriter that would fit in your pocket. Measuring 25 x 10 x 3 cm it is a true predecessor of the palmtop! And the keyboard is just about as terrible. This machine is not a pleasure to work on. The machine, invented by Charles Bennett, first appeared on the market as the Junior in 1907. The Junior had no paper table and used an ink roller instead of a ribbon. These two features appeared on the 1910 model, called the Bennett. Two screws on the side enabled the user to lift the keyboard off the machine, in order to clean the typewheel, or change the ribbon. […] The keys on the miniature keyboard were fitted extremely close together. Pressing the top key in a row would bring down the ones underneath at the same time. Note the odd central place for the space key. The earliest patent on the Bennett goes back to 1901. However, in 1934 an index version of the Bennett was introduced in Germany with the name Carissima" (http://www.typewritermuseum.org/collection/index.php3; lesedato 07.10.15)

"Gardner. First year of production: 1890. Company: John Gardner, Manchester, UK. […] In retrospect, some typewriter designs are admired mostly because their

inventors managed to invest tremendous energy and ingenuity in something that was bound to fail. The Gardner is a good example. It is one of the most impossible writing machines of all times. John Gardner wanted to build a compact, cheap machine with a full array of characters and a keyboard, but as few keys as he could manage. The result was an ingenious device with only 13 keys that managed to produce a total of 78 characters, depending on which combination of keys was chosen. Each key consisted of a red and a black section, each holding one letter and one figure or character. A plain strike would produce the black character in lower case. For upper case, the character and the three red options, different settings and shift keys had to be combined. Amazingly enough, Gardner not only managed to produce this machine in Britain, he also found a partner to take up production in Germany, where the machine was sold as the Victoria. And in France the same machine was produced as the Victorieuse. But of course the verdict of the market was deadly. Very few people bought one." (http://www.typewritermuseum.org/ collection/index.php; lesedato 07.10.15)

"Før printeren og kopimaskinen, var blåpapiret et nyttig hjelpemiddel på ethvert kontor. På den ene siden hadde papiret et fargebelegg som smittet av ved trykk. Dermed kunne man legge et blåpapir mellom to blanke ark, skrive eller tegne på det øverste arket, og få en kopi, en blåkopi av dette på det nederste arket. Papiret kunne også brukes mer effektivt i en skrivemaskin: Ved å legge blåpapir og tynt papir lag på lag i maskinen, kunne man lage rundt åtte kopier. Men jo flere lag med ark, jo mer utflytende ble skriften. Dessuten gjaldt det å holde tungen rett i munnen, skrev man feil, var det mange ark å rette på. Og nærkontakt med papiret ga blå fingre. Det er ukjent hvor gammelt blåpapiret er, men varianter av det er dokumentert fra tidlig 1800-tall. På den tiden ble papiret brukt som et substitutt for blekk i maskiner som ble laget for å hjelpe blinde med å skrive. Etter hvert fikk blåpapiret også innpass i kvitteringsbøker i butikkene, men kopipapiret har siden tatt over denne jobben. Blåpapir er fortsatt i salg […], men bruken har gått kraftig ned de siste tiårene." (*A-magasinet* 3. november 2006 s. 64)

I dag har PCen gjort overflødig den forsiktigheten som skrivemaskinen krevde for å unngå for mange skrivefeil/tastefeil, samt for å unngå feil i rekkefølgen av avsnitt og annet som gjorde at teksten måtte redigeres mye. Om skriving på datamaskin har den norske forfatteren Thure Erik Lund denne kommentaren: "Med dagens teknologi er det nå noe helt annet enn i håndskriftens og skrivemaskinens tidsalder. Nedskrivingen av romaner og lengre historier har en helt annen struktur, man arbeider mye mindre lineært, men heller i form av utbulinger av teksten. Og det kan for de fleste virke som om teknologien vi bruker, Pc og mac med den en overmåte mengde med redigeringsmuligheter, gir et helt annet overblikk. Men det stemmer ikke. Overblikket har glidd inn i teknologien, det vil si den hypermaskinen forfatteren, computeren og romansystemet seg imellom danner. Computeren er mye mer integrert i nedskrivingen, og setningene framkommer gjennom en mengde opprettinger, tilføyelser, utstrykninger, slike ting som man tidligere foretok ved

såkalte gjennomskrivinger, eller ved å ha blitt opplært i de hele setningers kultur." (Lund 2006 s. 152-153)

"Hundrevis av skrivemaskiner er lagret i magasinet til Teknisk museum i Oslo. Konservator Dag K. Andreassen forteller at skrivemaskin-bølgen kom senere til Norge enn andre steder. - På begynnelsen av 1930-tallet ble det bare importert et par tusen maskiner i året, mens det i 1939 ble importert nesten 10.000." (Axel M. Hærland i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 11 i 2019 s. 66)

En rafigraf er en skrivemaskin lagd for å brukes av blinde. "In 1841, Pierre François Victor Foucault, a friend of Braille and like him blind from childhood as well as being an excellent mechanic, offered to mechanise his new method, thanks to a machine incorporating pistons. The idea was to produce embossed writing faster. Subsequently embossment was jettisoned and the machine became the first writing machine for the use of the blind, which came to be called a "raphigraph" a term made up of two Greek words: "raphis" (needle) and "graphien" (writing). The raphigraph looks like a writing slate. The ruler is replaced by a moving part bearing ten pistons and moving from left to right thanks to a small handle placed on the left. Ten keys in front of the writer laid out in a vertical fan shape activate ten pins when they are pressed. A blank sheet is placed first with a carbon sheet above it, the carbon side in contact with the blank sheet. Each of the ten keys is numbered." (Noëlle Roy m.fl. i https://www.avh.asso.fr/sites/default/files/catalogue_exposition_tactile_anglais.pdf; lesedato 23.03.24)

"The Perkins brailler is a durable braille writing machine used by people of all ages to produce braille for school, work or leisure. The wide paper length accommodates complex math, note taking and other literacy activities from early learning through adulthood. Since it's invention in 1951 it's become the most widely used mechanical braille writer in the world." (https://shop.rnib.org.uk/perkins-classic-brailler; lesedato 05.09.24)

"For more than a century, Chinese typewriters have been objects of curiosity, confusion and even a fair bit of ridicule – after all, how do you type a language that has no alphabet? […] "The Western typewriter has become a cult object; there are hundreds upon hundreds of collectors and museums. People collect and fetishize them," professor Tom Mullaney said. "But Chinese typewriters are exquisite machines. They are very different. They are typewriters without a keyboard, and that often confounds peoples' imaginations." The Chinese-manufactured Double Pigeon typewriter from 1971 became the standard for Chinese typewriters. It featured a moveable tray holding nearly 2,500 interchangeable characters. Chinese typewriters look something like a cross between a deli-meat slicer and a small printing press. There are no keys, just thousands of little metal characters arranged in a grid system. Because Chinese has no alphabet and no alphabetical order, the operator must essentially memorize the location of each character – about 2,500 on a typical machine. […] The models that were commercialized most widely, under

brands with names such as Double Pigeon and Seagull, had a tray of about 2,500 commonly used Chinese characters arranged in a grid; typists would move a selector-lever over the tray to hunt for the character they needed, then press a bar, which would trigger a lever to pick up the character, ink it, type it and return it to its place. […] Typists started reorganizing their trays to suit their needs. One who worked in an office dealing with agriculture might put characters used to make words such as "farm," "crops" and "harvest" near the top of the tray because those words were used frequently; a typist in a police station would have a totally different arrangement, with characters used in words such as "officer," and "crime" close at hand." (Yingzhi Yang m.fl. i https://www.latimes.com/world/asia/la-fg-chinese-typewriter-snap-story.html; lesedato 23.03.24)

"In January 2013, a picture of a young man typing on a mechanical typewriter while sitting on a park bench went 'viral' on the popular website Reddit. The image was presented in the typical style of an 'image macro' or 'imageboard meme' (Klok 16-19), with a sarcastic caption in bold white Impact typeface that read: "You're not a real hipster – until you take your typewriter to the park". The meme, which was still making news at the time of writing this paper in late 2013 […] In 2013, using a mechanical typewriter rather than a mobile computing device is, as the imageboard meme suggests, no longer a sign of being old-fashioned. It is instead a deliberate choice of renouncing electronic technology, thereby calling into question the common assumption that computers, as meta-machines, represent obvious technological progress and therefore constitute a logical upgrade from any older media technology – much in the same way as using a bike today calls into question the common assumption, in many Western countries since World War II, that the automobile is by definition a rationally superior means of transportation, regardless of the purpose or context. […] Typewriters are not the only media which have recently been resurrected as literally post-digital devices: other examples include vinyl records" (Florian Cramer i "What is Post-Digital'?", 2013; her sitert fra https://lab404.com/142/cramer.pdf; lesedato 20.01.24).

Tekster skrevet på skrivemaskin har blitt brukt til å avsløre kriminelle. Hver brukt skrivemaskin er unik ved at bokstavene har litt ulik slitasje, og det hender at noen bokstaver havner bitte litt over eller under skriftens ellers rette linje. Det finnes også en egen kriminologisk "maskinskriftfilologi": "Slik Freud kunne avsløre den ubevisste individualiteten fra defekter i tale, avslører kriminologer individualiteten fra defekter ved maskinen." (Bernhard Siegert sitert fra https://digi20.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb00043031_00001.html; lesedato 14.01.21)

Tyskeren Wolfgang Huber skrev i et verk om lingvistisk-kriminologisk tekstsammenligning om "Omgangen med skrivemaskinen som et kjennetegn ved en personlighet" (1989) (Viollet 1997).

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på https://www.litteraturogmedieleksikon.no